

Intervju: Den norske modellen

Intervjuer: Svein Tore Andersen

Intervjuobjekter: Alexander Iversen og Ragnar Ihle Bøhn

Intervjuer: Velkommen til denne podkasten som skal handle om Den norske modellen. Vi har med oss Alexander Iversen, fra Forhandlingsavdelingen i Parat, som er en arbeidstakerorganisasjon i YS. Og Ragnar Ihle Bøhn, som er seniorrådgiver i Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Og Ragnar Ihle Bøhn, hva er Den norske modellen?

Ragnar Ihle Bøhn: Ja, jeg tror man ikke kan si at det er noen veldig klar og entydig definisjon av Den norske modellen, men det synes også som at de fleste vil være enige om i hvert fall visse elementer som kjennetegner Den norske modellen. Først vil jeg si at det er, de fleste vil være enige i at den kjennetegnes av høy sysselsetting, universelle velferdsgoder og et organisert arbeidsliv. Og vi kan godt si at modellen bygger på, ja, tre elementer. Første elementet, Den økonomiske modellen kaller vi den. Andre elementet kaller vi gjerne Samarbeidsmodellen. Og den tredje, gjerne kaller vi Velferdsmodellen. Den økonomiske modellen bygger på hva vi vil si vil være en aktiv og stabilitetsorientert økonomisk politikk. Alt dette innenfor en åpen økonomi. Og hva jeg mener med en åpen økonomi, er at Norge kjennetegnes av å være en liten, åpen økonomi. Det vil si, det er stor konkurranse, det er åpent mot import og eksport, lave tollbarrierer, så nesten ingenting. Den andre delen, Samarbeidsmodellen, den som er kanskje det mest spesielle ved Den norske modellen, den bygger da på dette organiserte arbeidslivet, som kjennetegnes ved sterke organisasjoner, trepartssamarbeid, og hva vil også kunne si et godt samspill mellom lov og avtaleregulering. Så den siste beinet i denne modellen, det vi kalte da altså Velferdsmodellen, den bygger da på disse universelle velferdsgodene, som da for å eksemplifisere, så gir vi da gratis skole og helsetjenester, uavhengig av inntekt, og også en inntektssikring ved eventuelt arbeidsløshet. Jeg har nesten lyst til å si det at, et gammelt begrep, altså skatt etter evne og få tjenester etter behov.

Intervjuer: Ja, flott, flott innledning. Det høres jo veldig norsk ut, men kunne ikke dette vært den nordiske modellen? Hva sier du om det, Alexander Iversen?

Alexander Iversen: Jo, det er klart, de nordiske landene, Sverige og Danmark, Finland, Island, har modeller som er veldig like dette. Så, ofte i litteraturen, så snakker man om den nordiske modellen. Men det man kan si da, er at, det er én modell, hvor alle landene har sine spesielle unntak. Vi kan ta ett, veldig konkret eksempel: På Island, nå, så har de for eksempel forhandla fram lønn. Lønnsutvikling i staten, for de som jobber der, for perioden 2014–2019, tror jeg det er. Der er de vel blitt enige om 32 % lønnsøkning den perioden. Da får du god forutsigbarhet for lønnsoppgjørene, i en lang periode. Men du mister jo da den fleksibiliteten som vi har i Norge, hvor vi har lønnsoppgjør hvert år.

Intervjuer: Ja, sånn som du ser det da, Alexander, hva er det beste ved Den norske modellen sett fra fagforeningens side?

Alexander Iversen: Jeg vil jo da si at høy sysselsetting, et høyt lønnsnivå og det at arbeidstakerne i Norge har fått lov til å ha reell medbestemmelse og innflytelse på sin egen arbeidssituasjon.

Intervjuer: Hvem er partene i arbeidslivet i Norge?

Alexander Iversen: Partene i trepartssamarbeidet, det er for det første arbeidstakerorganisasjonene, ved hovedorganisasjonene. Det er LO, YS, Akademikerne og Unio. Så er det arbeidsgiverorganisasjonene. Det er da i første rekke, NHO, Spekter, Virke og staten ved KMD, og så er det da den tredje parten, som er staten.

Intervjuer: Du sa trepartssamarbeidet. Hva er trepartssamarbeidet, Ragnar?

Ragnar Ihle Bøhn: Ja, vi kan vel si at trepartssamarbeidet, det er egentlig et samarbeid mellom regjering og da disse partene i arbeidslivet, som Alex har nå akkurat nevnt. Målet med dette samarbeidet er da å få til en moderat pris- og lønnsvekst som da skal sikre både høy sysselsetting og lav arbeidsledighet og en god utvikling i økonomien.

Intervjuer: Så dette er en viktig del av Den norske modellen?

Ragnar Ihle Bøhn: Dette er helt vesentlig i Den norske modellen, noe som kjennetegner Den norske modellen, absolutt.

Intervjuer: Og du understreker partenes ansvar?

Ragnar Ihle Bøhn: Ja, vi skal ikke glemme at lønnsoppgjør, det er partenes ansvar. Myndighetene, det er mer som en tilrettelegger. Det betyr ikke at myndighetene også kan være en bidragsyter. Men det er viktig å være klar over at myndighetene er ingen part. Altså, myndighetene er ikke en part på linje med for eksempel NHO og LO, og så, i mitt tilfelle, som representant for Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Intervjuer: Altså, for deler av staten er tilrettelegger, og departementet som du er i, er arbeidsgiveren, rett og slett.

Ragnar Ihle Bøhn: Ja, vi er sjølve arbeidsgiveren.

Intervjuer: Du er sjefen?

Ragnar Ihle Bøhn: Ja. Vi sitter og forhandler, og det er vi som sier nei eller ja.

Alexander Iversen: Helst ja. Ikke sant?

Intervjuer: Ja, men mye legges jo, mye legges jo før man går i forhandling. Kan du si litt om, på en måte opptrappingen, holdt jeg på å si, til trepartssamarbeidet?

Ragnar Ihle Bøhn: Det finnes da ulike mekanismer som gjør at partene, når de kommer til forhandlingene, som gjerne er på vårparten, vårens vakreste eventyr som noen kaller det, gjør at diskusjonen om hva realiteten i norsk økonomi er, blir, ja, minst mulig. Man forhandler da om rammer ut fra en felles virkelighetsforståelse. Og da har vi flere virkemidler som hjelper oss i dette. Jeg vil nevne kanskje to av dem. Det er, ja, først og fremst kontaktutvalget. Kontaktutvalget ledes av statsministeren. Hvor alle da, ledere av hovedorganisasjonene møtes. I tillegg til de partene som Alex nevnte, så møtes da altså Norges Bondelag, og Fiskarlaget og Bonde- og Småbrukarlaget i tillegg.

Intervjuer: Så der blir mye lagt, allerede der?

Ragnar Ihle Bøhn: Ja, jeg altså, da får man da i hvert fall denne virkelighetsforståelsen, forhåpentligvis. Som gjør at diskusjonene blir enklere.

Intervjuer: Hvor mye penger har vi?

Ragnar Ihle Bøhn: Da vil jeg heller gå over til neste virkemiddel vi har, og det er Det tekniske beregningsutvalget. Det tekniske beregningsutvalget sier heller ikke hvor mye penger vi har. Altså det er opp til partene igjen. Men Det tekniske beregningsutvalget tar steget videre ut for kontaktutvalget og ser mer teknisk på hva faktisk lønnsutvikling har vært. Den økonomiske situasjonen. Og som da legger rammene for hva man kan se for seg framover. Blant andre, de er forsiktig med, altså, de skal ikke anslå lønnsveksten det kommende året. Det er igjen opp til partene. Men for eksempel så anslår de, ja, en prisvekst. Og prisveksten, den er viktig for partene når de skal sitte og forhandle fram rammene for det som er en del av det inntektspolitisk samarbeidet. Det er jo det at det, folk lever av lønnstilleggene, men hvis lønnstilleggene blir spist opp av høy prisvekst, altså inflasjon, så hjelper det ikke å ha høy lønnsvekst. Dette var eksempler på 70-tallet, hvor det var enorme gode lønnsoppgjør, men alt ble spist opp av prisveksten. Dette har man nå fått en viss kontroll på.

Intervjuer: I forlengelsen av det inntektspolitiske samarbeidet, Alexander, så er det naturlig at du nå forteller oss, hva er Frontfagsmodellen?

Alexander Iversen: Frontfagsmodellen er en norsk modell, utvikla av Odd Aukrust på 60-tallet. Implementert gjennom 70-tallet i Norge. Det det går ut på, sånn i korte trekk, det er at den konkurranseutsatte industrien, eller den delen av industrien i Norge som driver med eksport, de forhandler først. Eller partene, på det som heter Industriooverenskomsten, de forhandler lønn først. Og da ser de på, eller de blir enige om, hva tåler denne delen av industrien i lønnsøkning, for å fortsatt kunne være konkurransedyktig. Det resultatet de kommer til, det danner da en norm for de senere lønnsoppgjørene som kommer i etterkant. Det betyr ikke at man i andre deler av norsk økonomi ikke kan kreve mer eller mindre, helst mer kanskje, enn det som blir gitt i frontfaget, men det danner en norm, og det er en relativt sterk norm i Den norske modellen.

Intervjuer: Har det vært bra, dette?

Alexander Iversen: Ja, de fleste synes vel at dette fungerer bra. Det er jo litt diskusjon om det er riktig at alle skal følge dette. Det blir et sånt politisk spørsmål, men i det store og det hele så er det MIN mening at dette har fungert veldig bra.

Intervjuer: Er arbeidsgiverne enige i det, da? Det burde dere jo være. Her blir det lagt!

Ragnar Ihle Bøhn: Ja, jeg tror alle partene ser seg godt tjent med denne Frontfagsmodellen. Denne ble bekrefta i det siste av tre Holden-utvalg, som noen kanskje har hørt om, hvor alle partene stiller seg bak denne Frontfagsmodellen. Den har fungert godt.

Intervjuer: Vil du si at Den norske modellen er, har vært, er en suksess?

Ragnar Ihle Bøhn: Den norske modellen har absolutt vært en suksess. Det er bare å se på situasjonen i Norge. Vi har en god, stabil økonomi. God vekst, lav arbeidsledighet. Og gode ordninger.

Intervjuer: Alexander?

Alexander Iversen: Ja, jeg må jo bare stille meg fullt bak det. I tillegg så kan jeg jo si at Den norske modellen har jo ført til at vi har et lavt konfliktnivå i norsk arbeidsliv. Man har et system, et samarbeid, en mekanisme for å løse konflikter med konsensus, i dialog mellom partene. Og det gjør jo da at vi ikke har hatt noen sånne alvorlige slag mellom arbeiderbevegelsen og staten, siden Menstadslaget på 30-tallet.

Intervjuer: Ja, hva vil du si det er det ved Den norske modellen, som på en måte legger til rette for dette?

Alexander Iversen: Ja, det er jo dette med at det er konfliktløsningsmekanismer i tariffavtalene våre. Vi har jo tariffavtaler mellom arbeidsgiver og arbeidstakerparter på store deler av norsk økonomi, og der ligger det jo konfliktløsningsmekanismer. Og en av de tingene som ligger der, som jeg mener er viktig, det er den såkalte «Fredsplikten». Og det betyr at i den perioden hvor tariffavtalen løper, så har arbeidstakerne forpliktet seg til å holde fred. Vi lager ikke, vi går ikke ut i streik og driver ikke med annen arbeidskamp i den perioden. Det tar vi kun opp når det er avtalerevisjon.

Intervjuer: Så, mye har skjedd siden, du nevnte Menstadslaget, mye har skjedd siden mellomkrigstiden. Hva, kan du si litt om den historiske konteksten?

Alexander Iversen: Ja, vi hadde jo et mer konfliktfylt arbeidsliv i mellomkrigstiden. Med, hvor det var mye streik, det var en del lockout, altså at arbeidsgiver nekter arbeiderne å komme på jobb. Man hadde ikke disse tariffavtalene. Den første hovedavtalen kom i 1935, og den kom som et resultat av disse konfliktene, og Menstadslaget, det var jo da på Menstad, hvor det var streik, og arbeidsgiver leide inn uorganisert arbeidskraft for å dekke opp behovet. Såkalt streikebryteri drev de med da. Hvor arbeiderbevegelsen forsøkte å ta seg inn på området og stoppe dette, og staten satte inn hær og politi, til å slåss mot

arbeiderne, og det ble en del fengselsstraffer og bøtelegging av de arbeiderne som deltok i de aksjonene den gangen. Men i kjølvannet av det så fikk man da den første hovedavtalen og et mer formalisert samarbeid, og siden så har man ikke sett den type alvorlig konflikt. Så selv om norsk arbeidsliv er ikke konfliktfritt, men det foregår i helt andre former enn det man kanskje har sett i andre land, hvor det er sammenstøt, brenning av bildekk i gatene, den type ting, det har vi vært forskåna for i Norge.

Intervjuer: Hvis du skulle si, helt til slutt, litt om utfordringer i framtiden, Ragnar, hva vil du si?

Ragnar Ihle Bøhn: Ja, det er nok av utfordringer, sikkert. Men hvis vi skal se på, altså forutsetningen for den nordiske modellen, det er etter min mening sterke, og likeverdige aktører som forplikter. Og et partnerskap som bygger på en erkjennelse av at en sitter i samme båt. Ting som kan utfordre disse to tingene, vil kunne utsette Den norske modellen for utfordringer. Det som også kan sies, det er jo det at Den norske modellen er ikke nødvendigvis statisk. Den utvikler seg med tiden og forhåpentligvis tilpasser seg endringene. Og det som ofte sies, det er at Den norske modellen, den *forhindrer* ikke kriser, den er et godt verktøy for å komme seg ut av disse krisene.

Intervjuer: Og Den norske modellen har en framtid, Alexander?

Alexander Iversen: Ja, jeg både håper og tror at Den norske modellen har en fremtid. Men dette er jo som Ragnar var inne på, med likeverdige parter, det er jo et viktig begrep der. Og det vil jo da si at et en sånn trussel som jeg kan nevne, det er at organisasjonsgraden blant arbeidstakere i Norge faller. Hvis den faller så lavt at arbeidstakerorganisasjonene ikke lenger en likeverdig part, så kan de andre partene i trepartssamarbeidet finne at det ikke er hensiktsmessig å videreføre det gode samarbeidet som vi tross alt har i dag, og har hatt over lengre tid.

Intervjuer: Altså en appell om å melde seg inn i fagforeninger, er det det du kommer med til slutt her?

Alexander Iversen: Ja, og helst i et YS-forbund da. He he he.

Intervjuer: Selvfølgelig.